

ISSN: 1999-5601 (Print) 2663-5836 (online)

Lark Journal

Available online at: <https://lark.uowasit.edu.iq>

*Corresponding author:

Assistant Professor Dr Balsam
Saleh Mahdi/ University of
Baghdad College of
Languages/ Department of
Hebrew Language
Email:
balsam.mohda@colang.uobaghdad.edu.iq

Keywords: Shmuel Mora,
the longing for the Jews of
Iraq, examples from
Shmuel Mora's poems

ARTICLE INFO

Article history:

Received 3 Sep 2024

Accepted 23 Dec 2024

Available online 1 Jun 2025

Nostalgia for Iraq in the poems of the poet Shmuel Moreh

ABSTRACT

This study sheds light on the homesickness of Iraqi Jews for their homeland that they lived with Iraqi society without problems, this issue left in their hearts everything that is good and beautiful in all aspects of life. Israel understood the danger of longing, and hastened to provide a solution communities that immigrated to Israel from Arab countries and that prepared them in neighborhoods together, and let them live the same lives and customs that they had in the mother countries, with the ambition that change will gradually come and erase the memories of the past, that everything will end with the emigrants' elders and their settling down of the young people in the new life. But this has not happened until now, despite the decades that have passed since they immigrated to Israel, and the longing remains burning and burning above and below and beyond the carpet. I chose a model to prove this in the character of Professor Shmuel Mora, the Iraqi Jewish immigrant who still lives the longing as a fire in his bones, and seeks to soften it by writing poems and hundreds of articles and thirty-five books in Arabic about his memories in Iraq in the land of rivers.

© 2025 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/lark.3848>

الحنين الى العراق في قصائد الشاعر شموئيل موريه

أ. م. د. :بلسم صالح مهدي/ جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

الخلاصة:

تسلط هذه الدراسة الضوء على حنين اليهود العراقيين إلى وطنهم الذي جمعهم مع باقي مكونات المجتمع العراقي دون مشاكل، وقد ترك هذا الامر في قلوبهم كل ما هو جيد وجميل في جميع جوانب الحياة.

أدركت إسرائيل خطورة الشوق والحنين الى بلدهم الام، وسارعت إلى تقديم الحل وخلق البيئة المناسبة للجاليات التي هاجرت إلى إسرائيل من الدول العربية وجمعتهم سوية في أحياء معاً، وجعلتهم يعيشون نفس الحياة والعادات التي عاشوها من قبل في مواطنهم الاصلية، مع الطموح بأن يأتي التغيير تدريجياً ويمحو ذكريات الماضي، وأن ينتهي كل شيء مع كبار المهاجرين واستقرار الشباب في الحياة الجديدة. لكن ذلك لم يحدث حتى الآن، رغم العقود التي مرت على هجرتهم إلى إسرائيل، ولا يزال الشوق مشتتاً في قلوبهم ووجدانهم وحنينهم الى الماضي المليء

بالذكريات

اخترت نموذجاً لإثبات ذلك في شخصية البروفيسور شموئيل موريه، المهاجر اليهودي العراقي الذي لا يزال يعيش الشوق كالنار في عظامه، ويسعى إلى اظهاره بكتابة القصائد ومئات المقالات وخمسة وثلاثين كتاباً باللغة العربية. عن ذكرياته في العراق أرض الرافدين الكلمات المفتاحية: شموئيل موريه، الشوق إلى العراق، نماذج من قصائد شموئيل موريه.

תקציר:

המחקר הזה שופך אור על הגעגועים של יהודי עיראק לארץ מולדתם שהם חיו עם החברה העיראקית בלי בעיות זה הנושא עזב בלבם כל מה הוא טוב ויפה בכל מצדי החיים ישראל הבינה את סכנת הכמיהה, ונחפזה לספק פיתרון ולציור סביבה מתאימה לקהילות שהיגרו לישראל ממדינות ערב ושהכינו אותם בשכונות יחד, והניחו להם לחיות אותם חיים ומנהגים שהיו במדינות האם, זאת בשאיפה שהשינו ייחל לאט לאט וימחק את הזיכרונות העבר, שהכל ייגמר בגביעתם של זקני המהגרים והשתקעותם של הצעירים בחיים החדשים. אבל זה לא קרה עד עתה על אף עשרות השנים שעברו מאז היגרו לישראל, והכמיהה נשארה בוערת ומתלקחת מעל ומתחת ומעבר לשטיח.

אני בחרתי דגם להוכחת זאת בדמותו של הפרופסור שמואל מורה, המהגר היהודי העיראקי שעודו חי הגעגועים כאש בעצמותיו, ומנסר לרכך אותה בכתיבת שירים ומאות כתבות ושלושים וחמשה ספרים בערבית על זכרונותיו בעיראק בארץ הנהרות מלות המפתח: (שמואל מורה, הגעגועים ל עיראק, דוגמאות משירי שמואל מורה).

חשיבות המחקר: *مجلة لآراء للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية*

הגעגועים נחשבים מהנושאים החשובים יותר בספרות, במיוחד הספרות העברית שרוב המשוררים והספורים שנולדו במדינות ערביות הושפעו מאד במסורות והתנהגות הערביות, זו עזבה התרשמות בלבם הגעגועים למולדתם הראשי התגבר בעולתם לישראל שמצאו כל הדברים על הארץ שטיוטות.

בעיות המחקר:

הבעיות שפונה אותי שרוב החוקרים כתבו על הנושא הזה ומיוחד "יהודי-עיראק" אבל אני בחרתי את שירי המשורר שמואל מורה כדוגמה במקום הפרוזה.

השערת מחקר:

האם הגעגועים הם באמת געגוע לזכרונות הילדות והשתקפות להרגשת ההיעקרות וההיגדעות משורש ומעבר או היא השתקפות לחוסר ההתאקלמות עם החיים החדשים והשונים שורשית מחיי בגדאד?

שיטת המחקר: הסתמכתי במחקר הזה על ניתוח שירי שמואל מורה והבינה זו בצורה תיאורית.

הקדמה:

הגעגועים לעיראק ליהודי עיראק כל אלה שחיו על אדמתה ושתו מימיה ונשמו אווירה הצח ניחוחי פרחיה הם עניין מובן מאליו בין אלה שעברו בעיראק בצורת חולפת לשנה או שנים אחדות ללימודים או לעסקה מה. חש מהר תראה אותם חוזרים אליה על כנפי כיסופים וגעגועיהם והזכרונות הנלהבים שחיו בה תחת השמיים הכחולים שלה, אדמתה הבתולה ונהרותיה הנקיים ואנשיה הנהדרים. נדמה לי שעיראק ננעץ עמוק בלבם, ורובץ באישון עיניהם.

מוזר הדבר כאשר נידע הגעגועים לעיראק לא רק מנת חלקם של העיראקים או בני העם הערבי שמבקרים או חיים לתקופה מה בעיראק, אלא גם מנת חלקם של זרים שעזבו ברצונם החופשי ועשו להם עולם אחר, הן שהעולם החדש חייה יפה והן חייה מכוער.

החוקר מתכוון להתייחס לגעגועם של יהודי עיראק שעזבו הכל פה ונהרו מהר אחרי השמעות המושחתות על "על ארץ שזבה חלב ודבש" המתהווה בפלסטינה אחרי שנשלו הישראלים את בעלי פלסטינה מאדמותיהם ורכושיהם. ועל אף שיהודי עיראק עשו להם עולם אחר בישראל, אלא הגעגועים לעיראק לא הרבתה מהם, ונשארה כאש בעצמותיהם תדריך את מנוחתם ותדיר את ישנתם. במדינה הציונית ולחץ נכירותם בישראל. לכן יצרו עיראק חדש להם ומולדת עתיקה בתוך המולדת החדשה.

כל העוקב אחרי מצבה של הקהילה העיראקית בישראל נסער ונדהם כשהוא מגלה את האמת של העולם שיצרה לעצמה: רוב יהודי עיראק השתכנו במקומות קרובים ומסוימים, חיו חברה עיראקית לכל דבר, רחוקה מעולמם של האשכנזים המתנשאים מעל הספרדים הבאים ממדינות ערב. הם היו אותם חיים שבבגדאד, אותם מנהגים והרגלים ומסורת: בתי קפה שלא שומעים בהם אלא שירי עיראק העצובים ולא צופים אלא בסרטים הערבים של מוחמד עבד אל והאב אם כלתום, ושם מדברים רק בערבית ולעתים רחוקות בעברית קלה, גוררים סיפורי עיראק, וזכרונות עיראק. הם נשמרו על כל המסורות העיראקיות בארץ ישראל עלפיכך כל החלוצים מההמשלה הישראלית.

אוטופיוגרפיה של שמואל מורה:

מורה נולד ב-22 1932 וגדל בבגדאד שבעיראק. הוא מורה ללשון וספרות ערבית במכון ללמודי אסיה באוניברסיטה העברית וקבל פרס ישראל במזרחנות לשנה 1999. הדמות שהותירה עליו את חותמה הרבה מכל הייתה של סבו החכם, חכם מאיר. אמו, הייתה מורה

לצרפתית לבית הספר אליאנס ואביו היה רואה חשבון בחברה הבריטית "אנדרו וייר" ליוצא ויבוא תמרים, חיטה ויבוא מכוונות חקלאיות לעיראק, גם היה סוחר קרקעות וגרף ממון הרבה. (رحيمه، مجيد عبود، 2021، ص135).

הוא למד בבית-ספר ערבי שבו למדו הפקידות, יש לו כמה משפחת, ובני שרים, כך למד בחטיבת הביניים בבית הספר היהודי בגיל 13 הצטרף עם אחיו ריימונד למחתרת הציונית ללימוד עברית, אבל לא היו פעילים. בשנים 1948-1951 למד בבית הספר תיכון היהודית בבגדאד "שמאש" במגמה ראלית מתמטית וזכה בבית ספר בתחרות סיפורים ובמדליית האגרון. בגיל ששה עשרה התחיל לפרסם שירים בעיתוני בבגדד "אל עיראק", "אל כרך". גמר בגרות ב 1950. (مير بصري، 1983، ص18).

עלה לישראל ב 1951, אחרי כך ששלושת אחיו עלו קודם, יעקוב, הבכור, עלה ראשון בגלל ללמוד באוניברסיטה העברית, מרדכי ורימונה שהיו מתחת לגיל הצורפו למשפחות, לאחר מכן עלתה אמו עם אחותיו הצעירה גלאדיס. בתחילה שהתה משפחתו במחנה העולים "שוער העלייה" והוא עבר עם אחיו ריימונד, שקיבלו אוהל במעברת סקיייה (כיום אור יהודה) מבניין, כשאחיו הוא שצברו סכום מספיק להרשמה באוניברסיטה העברית עברו לירושלים להצטרף אמו המשפחה שעלתה עם הבת הצעירה וללמוד עם אחיהם הבכור. (1800- strophic1665, P.1970).

במהלך שירותו למד ערב בבית הספר למשפט וכלכלה בתל-אביב. עשה חוק לימודיו לתואר ראשון בחוג ללשון וספרות ערבית והמזרח התיכון בזמן חדשה באוניברסיטה העברית (1958), תואר שני בחוג ללשון וספרות ערבית והיסטוריה של ארצות האסלאם (1962). (رحيمه، مجيد عبود، 2018، ص145).

עבודת המאסטרו נערכה בהנחייתו של פרופ" דוד איילון והיא עסקה בחיבורים של ההיסטוריון המצרי עבדאלה-רחמן אל ג'ברתי (1752-1825). מורה גילה אוטוגרפיה לספריו ההיסטוריים ואת הראשון משלושת כתביו אלו ועליו כתבו את העבודה בציון עולה. הוא השלים את כתיבה הד" בבית הספר ללימודי אסיה ואפריקה באוניברסיטת לונדון. בשנים (1960-1965). עבודת הדוקטורט שלו נסובה על: "שירה בטרופית, חרוז לבן, שירה בפרוזה ושירה חופשית בספר" ע'ח' "והוגשה לסנט אוניברסיטת לונדון בשנה 1965. (رحيمه، مجيد عبود، 2018، ص145).

שמואל כתב הרבה הערכים של התיאטרון הערבי והערכים על משוררים באנציקלופדיה וסופרים של הספרות הערבית שיצאה בניו יורק ובלונדון (1998). כתב את הרבה מהערכים על הס"ע"ח של האסלאם והציע את הערכים החדשים על סופרים יהודים.

ממייסדי אגודת המשוררים בלשון הערבית בשנת 1956, יסוד מישל חדאד מנצור. ייסד את אגודת האקדמאים יוצאי עיראק ב-1980, במסגרת זאת מורה ערך והוציא לאור 34 ספרים שונים בעברית של אקדמאים יוצאי עיראק בערבית, אנגלית ועברית. ממייסדי אגודת לעידוד החקר, הספרות והאמנות, מיסודם של יוצאי עיראק 1977-1979 (شمونيل موريه, 1980, ص 3-4-6)

מחקריו:

החומר העיקרי של מחקריו של מורה הם הספרות הערבית ובמיוחד השירה הערבית החדשה על כל גווניה. יש לומר התמונות החדשות של השירה הערבית התפתחה בהשפעת השירה המערבית. חקר את הסיפור הקצר והרומן, והדרמה היהודית בלשון הערבית מהמאה ה-19. חקר הסטוריה של התיאטרון הערבי מראשית האסלאם עד למאה ה-19. הוא חקר סופרים, עיתונאים ומשוררים בעולם הערבי וכתב הרבה ביוגרפיות של יהודים ארצות ערב כתבי עת ובאנציקלופדיה. מורה כתב כ-17 ספרים ולמעלה מ-252 מאמרים באנגלית ועברית ביניהם מעט ממאמרים תורגמו לערבית. (*stopic.blank and free modern Arabic literature*).

חדש במורשת יהודי בבל אתר בשפה הערבית:

במרכז מורשת יהדות בבל - שעומד בראשו הפרופסור שמואל מורה שוקדים בימים אלה על חידוש האתר בשפה הערבית כך מסר מרכזי בן פורת יו"ר המרכז. לדבריו: עיראקים רבים מתעניינים בתכני המורשת הבבלית. ומסר עוד: שהוקם ארגון עולמי שנרשם בניו יורק להשבת הרכוש הקהילתי שנותר בעיראק. צריך לראות את המבקרים במוזיאון יהדות בבל באור יהודה, היות והמקום מהווה מפגש לילדים, הורים, סבים וסבות, דתיים, מסורתיים וחילונים, כולם כאחד מגלים עניין בהסטוריה הבבלית.

אנו שמחים להודיעכם בגלל יצא לאור ספר מודרני " 100 שירים ועוד שיר" של המספר מר לטין ברטוב. והוא כולל (104) שירים של הזמרת הנודעת. כל שורה בשיר כתובה בערבית ובאותיות אלה אין יודעים לקרוא ערבית. כנסו ורכשו ספר זה שישמש לכם נעימה לשיר עימו את שיריה של אום כלתום. אנו מתקרבים ל90000 כניסות לאתר שלנו מאז פתיחת האתר!! התכנונו למלון הכנסות הראשון של האתר נעשה הערב יפה שירה .

הפרסומת הנ"ל יצאה מהמוזאון היוקרתי הזה והנודע לכל יהודי עיראק או כמו שהם אוהבים לכנות את עצמם יהודי בבל שכולל בכותליו כל שאריות וזכרונות החיים בעיראק שנשאו היהודים העיראקיים אתם כשהיגרו לישראל. ימצא המבקר במיזאון הרבה תמונות המייצגות את החיים בעיראק בזמן ההוא. ועל אף שרבים מיהודי עיראק הזקנים חוו על בשרם את מאורעות שנת 1941 בעיראק וההתפתחות שם אלא כמעט לא מתעסקים בדבר, ואם הם משוחחים על המאורעות מדברים בצער רב מפני שזה קרה.

המוזיאון עובד גם כהוצאה לאור לספרות יהודי עיראק ומתארת את חיי היהודים בתקופת משכנם בעיראק. עדת יהוד עיראק משתמשת בו כמקום אסיפות לבני העדה בעיראק הצעירים שמשתוקקים לדעת איך חיו אבותיהם במולדתם האם ? ואין ספק שמספר הגולשים העצום לאתר מראה כמה הוא חשוב להם.(הספרייה הלאומית של) ישראל / nil (articles, www.nil.org.il).

שירים נוסטלגיים:

שירה נוסטלגית ידועה כסוג של אמנות וכענף שירה וכמיהה למולדת היא מצב רגשי הפוקד אדם שרחוק ממולדתו, או נושע בתור גולה או עולה, ועוצמת הגעגועים למולדתו משתנה בהתאם לגורמים שלמענם עזב את המולדת ועוד כמה גורמים שהובילו לכך.

מאפייני שירת הנוסטלגיה למולדת:

כמיהה למולדת, המשורר מספר רגשות כלפי המולדת בצורה אמיתית רחוקה מהדמיון וקרובה למציאות.

כנות הרגשות והתחושות הנובעות מהלב, כאשר לגורמי הזמן והמקום יש השפעה רבה ביותר הפיוטי של דימויים. היא מאופיינת בעצב ובהיותה מושפעת מהפרידה של יקיריהם וחבריהם. מאחלים וחולמים לחזור ולהיפגש שוב לאחר הפרידה. (www.almrsal.com).

שירי הגעגועים של שמואל מורה הסופר והמשורר שמואל מורה אומר: יהודי עיראק שונים מיהודי ארצות ערב האחרות, לא רק בהתערבותם בתרבות האסלאמית במחצית הראשונה של המאה העשרים, גם בהיותם הקהילה היהודית היחידה שתרמה תרומה נכבדה לספרות הערבית החדשה, אחדים מסופריה של קהילת יהודי עיראק נחשבים עד היום ממייסדי הזרם הרומנטי בשירה וסיפור הערבי הקצר. והם זכו להכרה כלל ערבית ונחשבו לחלוצים בהחדרת השפעתה של הספרות הרומנטית הצרפתית והאנגלית.

ראשית השפעתה של הספרות האירופית בעידודו של הספר של חברת "כל ישראל חברים" מבגדאד בשנת 1864. (צבי, ירושלים 2002, עמ' 101).

קווי דמיון בין שיריהם של משוררים יהודי עיראק:

שיריהם של יהודי עיראק מאופיינים במאפיין אחד, שהוא נוסטלגיה למולדת המקורית, עיראק. רוב המשוררים הללו כתבו שירים על אהבתם לעיראק, גם הם כתבו על זיכרונותיהם היפים באותן סמטאות, רחובות, בתי קפה, שכנים ואהובים, והם לא שכחו דבר, גם הם מתארים את הטבע היפה והגעגועים לנהרות החידקל והפרת ולעצי הדקל המרהיבים. שיריהם. התאפיינו בפשטות התוכנית והמשמעות, ספונטניות שפה וסגנון חלקים, רחוקים מרגש ומורכבות, ומטרתם היחידה הייתה נוסטלגיה. אני בחרתי עם שמואל מורה המשורר אנואר שאול (אנואר שאול נודע בעיסוק בספרות ערבית בשירה ובפרוזה. הוא אפילו היה אחד מחלוצי הספרות המודרנית בעיראק. (رحيمه، مجيد عبود، 2021، ص125).

השתלבות בחברה הבגדאדית:

אנואר שאול נשאר נאמן לחברתו העיראקית, שבה שורשיו, התבססו היטב וקשריו עמה העמיקו, שכן משפחתו הייתה משפחה בגדאדית ששולתה חוזרת לששון סאלח חלפן הכספים הראשי של בגדאד בתקופת המלחמה. (يعقوب يوسف، 1998، ص 93). כדוגמה לשירי אנואר שאול על געגועו הוא כתב:

ידיארה אהבתה מאחלת
לך בלבי אהבה נצחית
רוח רוח נשב בבוקר
חידוש את התשוקה בי כבד
הו אפרתה המים שלו
נתנו לי תענוג בשבילך
אני צמא לאריכות ימים

של ארצי תחילת הכופר שלי היא

مجلة لارك للفلسفة والعلوم الاجتماعية
ארצי אתה מהלב שלי
יש זיכרון ממני שהוא נאמן וכנה (مائير بصري، مصدر سابق، ص 80)

يَا ديارا تيمني حبها، لك عندي غرام أبدي
يَا نسيمًا هب في الضحى أنت بعثتي الهوى في قلبي
يَا فراتًا قد لذي لي مأوّه لك اني عطش أمد
بلدي أفديك ان عز الفدى بلدي...
يَا طيف امسي وغدي
خذ مني ايها القلب ذكرى
لأنني في الوفا صادق للابد (مائير بصري، مصدر سابق، ص 80).

ולאחר שנות רבות הוא הזדעזע מהגעגועים אליה:

זכרתי בתקופה מחיי ירוקה
איזה ברית ואיזה זיכרון יש לך
זכרתי ימים הם הגיל כולו

אם המחשבה עזבה ים והגיל עצוב הוא
אמרתי:אלא הי גיל האם לך חזרה
ע"ע אתמול איך נפגשים פעם שניה?
ואמר ההד מעולם הנעלם קריאה
בעמוקה רוחי: נפגש לפעם שניה

تذكرت ايام حياتي مخضرة
فيالك من ايام ويالك من ذكرى...
تذكرت اياماً هي كل العمر
إذا الفكر راح يقصر العمر...
فقلت: ،يآ عمر، هل من عودة

من الأمس نلتقي كيفما مرة أخرى؟

مجلة لارك للفلسفة والعلوم الاجتماعية
فقال صدى عالم الغيب لاح
بأعماق روعي:نلتقي مرة أخرى!)(مائير بصري، ١٩٨٣، ص٨٠).

לגבי המשורר שמואל מורה והוא כתב בשירתו (העזיבה) על געגועיו לעיראק:

" השיר מוקדש לאחיי ואחותי העיראקים בכל מקום "

אמרה לי אמא:עשקו אנחנו בעיראק

והמקום נהייה לצר עלינו

מה לנו ולסבלנות

הבה נעזוב

כשהגענו לדלת

אמרה לי: בני אל תצטער

מי שלא ירצה כך אל תרצה בו

לחשתי: הי, חופר הבאר

תומר לי:האם יש סיבה

ועזבנו...

ולפני שעזבה אותנו לעד

אמרה לי אמא

בלב שבור הי, בני: מתגעגעת לעיראק

מתגעגעת למשב רוח נהר חדקל

וחישתו לדקלים

ולטיטה המבושם

לסבך חורשתיה

אני משביעה אותך באלוהים

אם תבקר בעיראק

אחרי ההפרדות הארוכה

נשק לי המפתנים

חבק לי היקרים

ברך לי המולדת

ושכח מה שהיה ממנו ומהם

مجلة لارك للفلسفة والعلوم الاجتماعية

قالت أُمِّي لي ظلمونا في العراق

وضاق بنا الدنيا يـاً ولدي

فمالنا والصبر لطي

فهَيَّا بنا لنرحل

وعندما بلغنا الوطيدا

قالت لي أُمِّي يـاً لا تحزن ولدي

لا تريده ما يريدك

همست سرا يا حافر البير

بربك قل لي سبب

ورحلنا ...

وقبل رحيلها التالي

قالت لي امي والقلب معصور
أحن الى يا ولدي للعراق
أحن إلى دجلة الفيحاء
صوت للنخيل
إلى صوت المعطار
إلى ذاك الخميل
بالله بآ ولدي عليك
هل زرت العراق
بعد طول من فراق
قبل العتاب
سلم على الاطياب والاحباب
وحي الديار

حاول ان تنسى ما كان منهم ومنا

مجلة لاراك الفلاسفة والفكرات والعلوم الاجتماعية
سירתו של מורה התאפינה ברגשות עזים, בדמיון עצום, בהגייה חלקה ובמבנים פשוטים, והי
התאפינה בהבזקים מובהקים, שהחשובים שבהם: אהבת המולדת, אהבת החופש, אהבת
החיים, ונוסטלגיה סוחפת וסוערת. מורה הצטיין בתיאור ובהבעת אהבתו לארצו, מסופוטמיה. כך
גם לגבי המשורר אנאר שאול :

قلبي يخفق بحب بني العروبة
وفمي ينطق بضاد ويشيد

ألست منهم منبتاً قد ضمنا الماضي البعيد الاوثق

كما خط في سفر الوفاء سمول امثولة عربية

واليوم نحو المجد نقطع دربنا والى الغد نتشوق

على الفرات طفولتي قد أينعت وبدجلة نهل الشباب الريق

حييت يا وطن العروبة من حمى الجمال في أرجائه يترقرق

كم قد مال قلبي لمطلع شمسك ولكم هداني نجمه البارق

فنظمت في وجدي وتعلقي بيت شعرا على جيد الزمان يعلق! (www.kitabat.com)

לבי באהבת הערביות דופק
ופה שלי בז'דיהמו משבח וקורא
אלי אתה מהם צומח לפוצץ
וחבק אותנו עבר הרחוק הבטוח
אם כתב בספר הנאמנות סמואל כמשל ערביי והאבלאק
היום אנחנו לתפארת קוטעים הדרכים שלנו
למחר הבהיר כמיהה לו
על הפרת, ילדותי פרחת ועל החידקל אוויר צח של נעורים זרם
אני מצדיע לך מולדת הערביות מקדחת הטוב בכל רחבי היא מטפטפת
כמה לבי השתוקק לזריחת השמש שלו אבל בשבילך כוכבו הזוהר הדריך אותי
אז כתבתי איתה שירה בלבי ועל הזמנים הטובים הערתי

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

ספר (בגדאד אהובי) נחשב הוא הביוגרפיה להמשורר מורה שהוא מדבר בו על כמיהה ו זכרונות שלו בבגדאד ועיראק שהוא נזכר בימי ילדותו ונעוריו, בחיי משפחתו, בשכונות ובסמטאות ובמערכות היחסים החברתיים ומדגיש הנוסטלגיה שלו למקומות הללו ולחיים המשותפים אותם התחיל בשיר (אני משתוקק לעיראק), שכתב בסגנון לירי רגשני המשתקף ממנו עצב, הוא מדבר על כמיהתו וגעגועיו הקשים לבגדאד, לרוח הקלה של נהר החידקל, וללחישת עצי הדקל:

נוער שנגמר לורידים
מחכה למשקה של מים עיראקים
התחלתי ללכת במקום הרוחות של עיראק
התחלתי ללכת במקום הרוחות של בגדאד
על אדמה יבשה של ורדים
אני כמהה לנעורים המתוקים בזקפה שלי
ורחות גן עדן בבושם של עיראק

אני בוכה על חללי עיראק
שכחתי את הגיטרה שליעל גדות החידקל
ענפיו המייבבים תלויים על תהילת עיראק
הזדקנתי מחכה ללילות הטובים שלך
חוסן בגדאד שר
בגדאד מדינה רציונלית
מגדלור של תהילת עולם
הו ארץ אבותי, האהבה ריפאה אותך
והחיות את עצי הדקל המתים
במטע התמרים של עמקך
מתי אראה אותך?

نضب الشباب في العروق
منتظرا قطرا من ماء العراق
وصرت أمضي بدل رياحين العراق
وصرت امشي بدل رياحين بغداد
على اليابس من الورود
هرمت منتظرا لياليك الحسان
وحسان بغداد ينشدون
بغداد يا بلد هارون الرشيد
ومنارة المجد التيق
ويا ارض اجدادي شفاك الحب مني
وأحيى وموات النخيل في رفر المجد من واديك
متى أحظى بروياك... (شاكر فريد حسن، أيلول ٢٠١٧).

אנואר שאול כתב את השיר הזה לרגל מעצרו של חברו הקרוב מאיר בסרי, שהביא לשחרורו:

לו הייתי ממשה אמונתי הייתה מתקבלת
אני מתגורר בצל דת מוחמד
הסובלנות של האיסלאם הייתה המשאב שלי
רהיטותו של הקוראן הייתה המשאב שלי
מה קרה לאהבתי לאומה של אחמד
תהיה
מדת הפולחן
אני אשאר שלך בנאמנות
האם הייתי שמח בבגדאד או לא?

ان كنت قبست عقيدتي من موسى
وأنا المقيم بظل دين محمد "ص"

والإسلام كانت مولتي
وبلاغة القرآن كانت موردي
ما نال من حبي لأمة محمد

كوني على دين الكليم(موسى) تعبدي
سأظل ذياك السموأل في الوفا لهم

أسعدت ببغداد أم لم أسعد. (www.algardenia.com)

שמואל מורה כנויב(אהובת העיראקים)כי הוא נשאר לראות בעינו ובליבו ובנפשו
לעיראק,טיגריס ופרת סוער ליבו בכמיהה וגעגועים החריפי למשחקים הנערים ורחובות
בגדאד והוא נשאר בשירתו מקווה לחזור למולדתו :

משביע אותך האם חיבבת בגדאד
בשעות השחר ונישקת לה
והאם דקלי עיראק פרשו צלם עליך
כמו ניחוחי קרוון המכוסה בטל

ד"ש לעיראק האהובה שלנו
ולבגדאד ולחוף אבו נואס
ובתי קפה אל בתאווין
הנה אני שומע הדיהם וגניחותיהם
אני משביע אותך באלוהים
זרוק ורדים במימיו של חדקל
אומר להם: אלה מתנת אדם
שבעורקיו זורמים מימיהם של חדקל ופورات
ממאות שנים
שאהבת עיראק נהייתה לו למחלה כרונית

המשורר מסיים את שירו (עזיבה) בחרטתו ובצער על ההרס והחברון שאירעו, אבל איך הוא
יכול לחזור???
مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

אמא ביקרה אותי בחלום הלילה
וראיתי שיש על שפותיה נזיפה
עודך לא ביקרת בעיראק?
ולא נישקת המפתנים? אמרתי: אני נשבע באלוהים אמא
שאני כמה לעיראק
אבל שם שום. ומקום הביקור רחוק
אחרי שרחצו תפארת הרון אל רשיד
יש בכל זרת בארץ עיראק קבר
ומימי נהרי חדקל ופורת כימי אל תתאר
זורמים בהם דמים ודמעות
איך חוזרים?
חסר בעיראק היום תפארת ואצילות

לא נשארו אלא דמעות ואובדן
אמא... איך אפשר לבקר בעיראק?
הלא רואה איך נרצח עיראקנו האוהב
והמוסלמי הורג אחיו המוסלמי
ומה איתנו היהודים?
תגידי לא אמא
איך אחזור?
ולמי אחזור?
ואנו יהודים???

زارتني أمي هذه الليلة
وعلى طرف شفتيها عتاب:
أما مررت بالعراق؟
وهل قبلت الاعتاب؟
قلت: يا أمي والله ما لي اليها شوق ووجد
ولكنّ المزار بعيد والديار فقرا
بعد أن قتلوا أمجاد الرشيد
في كل شبر من العراق لحدا
ومياه دجلة والفرات كأيام التتار
تجري فيها دموع ودماء
هوت القلوع وتحطمت الصواري
فكيف لنا الرجوع
أمّاه لا يوجد في العراق اليوم مجد وعز
لم يبق منها سوى الدموع والضياع
أمّاه كيف لنا ان نزور العراق
أما ترين كيف يذبح
عراقنا من الوريد إلى الوريد

ويقتل المسلم أخاه فكيف بنا ونحن اليهود! خبريني بالله يا أمي!

لمن أعود؟ كيف أعود؟

ونحن اليهود؟؟؟ (شموئيل موريه، مجلة أيلاف، ٢٠٠٦).

شموאל מורה הושפע מאד במשוררים עיראקיים כמו ג'מיל צדקי אל זהווי , מחמד מהדי אל ג'אהרי, מדפר אל נואב, שהוא כתב שירים קלאסיים ומסורתיים כמו הם גם הוא הושפע בניסיון אנושי ונושאים לאומיים.

יהודי עיראק: זכרונות ויגון, הכמיהה לעיראק:

הסופר והמשורר שמואל מורה פרסם 32 כתבות בעיתון "אילאף" בערבית, החוקרת מעוניינת לפרסמם בעברית כדי להוכיח כמה היא כמיהתם של יהודי עיראק עזה ויוקדת. הנה אני ממשיך לפרסם את זכרונתי אחרי שנה מפרסומן בעיתון "אילאף" בערבית. אומר השיר העממי העיראקי: "מה שנכתב על מצחו של אדם יראו אותו עיניו". כבר ברחתי. מביתי המזכיר לי את עיראק לגרמניה, ושם ידעתי שכמוני כמו החוסה מאדמה לזהטת באיש צורבת, או כמו שאומר הלהג העיראקי שאני אותו אוהב ורק הוא: "הי אמא של חסין היינו בצרה ועכשיו בשניים" (رحيمه، مجيد عبود، 2021، ص 135).

ישבתי במשרדי במכון המדע המזרחי באוניברסיטה כששמעתי פתאום הטלפון מצלצל, ומן הצד השני בא אלי קולו של קזם חביב מברלין: מה שלומך חביבי? אני מזמין אותך בשם מועדון אלראפדין בברלין לבקר אותנו ולהרצות בפנינו על זכרונותיך שאתה מפרסם בעיתון אילאף:

פתאום נזכרתי במועדון שייסדה קבוצת צעירים יהודים משכילים קרוב מביתנו בבגדאד , ושהמשלה העיראקית החרימה אותו אחרי מלחמת 1948 והפכה אותו למחנה לפליטים הפלסטינים שהגירו לבגדאד. (رحيمه، مجيد عبود، 2021، ص 135). אני כותב את סדרת

הזיכרונות הזאת אחרי שנענעתי לשבועתם של קוראים להמשיך בסדרה ובמיוחד הקוראת מאמסטרדם שהסתירה את זהותה תחת השם הבדוי כשהיא משביעה אותי ואומרת בהתלהבות: "אני משביעה אותך באהבת עיראק שתמשיך את הכתבות שאני מחכה להן בכליון עיניים?".

בביתו של קזם חביב חשתי את החום ואהבה שרוחשים לי, אכלתי את המאכלים העיראקים, וכיסיתי את עצמי בלילה במעטת הקוטנת החמה ושתייתי כוס תה מסמם וחם ונהניתי במקלחת חמה והרגשתי שאני מתענג תענוגות ניעורי בעיראק.

נפגשתי במועדון אל ראפדין בגדולי המשכילים העיראקים והרגשתי שאני מוקף באחים שלי שאבדו לי עשרות שנים. כל הפנים היו עיראקיות מוכרות לי וחדורות עמוקות בזכרונותי. מזכרתי בפני העיראקים בישראל עם הבדל השפמים שנתגלחו בישראל.

קראתי בעיניהם שאלה דוחקת ונבוכה: למה הוא מפרסם את זכרונותיו? והגבתי: הסיבה היא געגועי לעיראק ימי קודם, והעצוב שאני מרגיש למה קורה היום שם. אני מפרסם את זכרונותי מפני שאני רוצה להיות עד ראייה לתקופה המביכה בהסטוריה העיראקית ולרשום אותה מזווית השקפתי וניסיוני האישי.

שאלו אותי: האם יהודי עיראק יחזרו למולדתם האם, אם חל השלום בעיראק? והשבתי:

הילדים שלנו לא בקיאים בשפה הערבית, ועיראק לזידם הוא מה שהוריהם סיפרו להם, אך בשבילנו אנו שגרנו בעיראק, אני לא חושב שיש יהודי עיראקי שלא יבקר בעיראק אם תיפתח דלתותיה לביקורים, יבקר ביתו העתיק וקברי הצדיקים היהודים שנקברו שם. קראתי עליהם את שיר העזיבה שמדבר על עזיבת אמא וגעגועיה לעיראק ואי יכולתה לבקרה ולבקר קברי האבות הצדיקים, ואמרתי: היענותי לשלושה בתי שיר המנטרים נצחיים בספרות

הערבית שמשתכנים בעמק לבי, היא שדחפה אותי לכתוב זכרונותי ולבוא לפגוש אותם ובתי השיר הם:

ואם תחליף כל יום מאהב, אהבתך תישאר לאהבה ראשונה ואם תגור בכמה בתים בחייך געגועיך יישארו לבית הראשון ארצי ואם עשקה אותי תישאר יקרה, וקרובי ואם מנעו ממני יישארו נדיבים

מהר מאד עבר הזמן, ומצאתי את עצמי מוכרח לחזור לישראל. הרגשה מוזרה הטרידה אותי ללא חרף, שאני עומד על סף עזיבת עיראק מחדש. חשתי במרירות עזה בפה שלי, מרירות ההיפרדות בכל המשמעות הנובעת מעצב ויגון שאנו הספרדים לא מרגישים אותם במערב. הרגשתי שלבי מלא געגועים מחדש לבגדאד בפרט ולעיראק בכלל (يهود العراق نكريات وشجون, 2007, 29).

ראיונות ויוטיובים :

מגזין לאוראק הפילוסופיה והסאטירה والعلوم الاجتماعية
רשת אחרת ראיינה פרופסור שמואל מורה בשפה הערבית:

ש. עזבת עיראק בגיל שמונה עשרה, מה אתה זוכר מן הימים ההם?

מורה: הזיכרונות החשובות הן זכרונות הניעורים ומקומות משחקי נעורי ובמיוחד נהר חזקל היה הדבר החשוב ביותר בחיינו.

ש. איך קבלתם החלטת עזיבת עיראק? ואיך זה השביע עליך?

מורה: פתאום הרגשתי שאני לא אזרח עיראק אמרו לי: אתה לא עיראקי, אתה יהודי, ויש החלטה לשלול אזרחותך. וכשהייתי הולך ברחוב בא צעיר עיראקי והלקה אותי אמר לי: אתה יהודי, לך לפלסטינה.

ש. איך התאקלמתם בישראל?

מורה: משפחתי הייתה משפחה מעל לבינונית, היה אצלנו משרתים והכל, והיינו מכובדים אצל שכנינו המוסלמים, ופתאום מצאנו שאין בכיס שלנו יותר מחמשה דינארים ומזוודה שיש בה רק בגדים הכרחיים.

ש. איך קיבלו אותך הסיפורים העבריים בהיותך סופר בא מתרבות מזרחית?

מורה: השפה הערבית היתה ידועה בין סופרים ישראליים, אולם הם לא היו מעוניינים בספרות מזרחית.

ש. הוצאת לאור יותר משלושים ספר ומאות מחקרים וכתבות בדבר הספרות הערבית, מה הוא הספר או המחקר החשוב ביותר לפי דעתך?

מורה: מחקרי סביב התיאטרון הערבי המודרני, שלא יצא לאור עד עתה בגלל המכשולים שיצר שר החינוך המצרי.

ש. האם יש חששות שהעולם הערבי לא יקבל בברכה את ספרי הסופרים היהודים העיראקים? מורה: לא הם נסמכים על מחקרי, אבל הם לא מעודדים פרסומו מחשש האשמות הנורמליזציה, ההאשמה שמרהיבה כל משכיל ערבי.

ש. איך מוצא עצמך בין הערבית והעברית?

מורה: כאשר אני כותב בערבית, אני מרגיש שאני כותב בדם לבי, העברית היא שפה ידידותית אבל היא לא שפת האם שהיא אישתי, ואי אפשר להשוות בין אהבת האישה ואהבת אם.

כשאני כותב בה מרגיש שהיא מניעה את מיתרי לבי. כתבתי בה כל מה שכתבתי סביב זכרונותי ויגוני. כבר חיברתי ספר בשם "יהודי עיראק - זכרונות ויגון" מפני שרוב מה שאני כותב מסתובב סביב עצבי ויגוני מפני ששורשי בעיראק נגדעו בכפייה.

ש. האם הפצע עודו מדמם חרף הזמן הארוך שעבר?

מורה: כן מולדתי ואם התעסקתי בדברים אחרים היא תמיד בראש מעייני (يهود العراق نكريات وشجون, 2007, 29)..

המסקנות:

- שירה נוסטלגית נשענת על זיכרונות ועל העבר, אלמלא המצוקה והמכשולים לא ראינו כמו השירה הזו.

- המשוררים של יהודי עיראק תרמו תרומה גדולה בתחום הזה כי הם כתבו שירים יפים הביטו על הרגשתם המוזרה הטרידה להם ללא חורף, הזיכרונות החשובות הן זכרונות הנערים ומקומות המשחקים ובמיוחד נהרות חידקל ופוראת היה הדבר החשוב בעיניהם.
- המשורר שמואל מורה הושפע במשוררים עיראקיים כמו מחמד מהדי אל גוהרי, מזפר אלנואב וג'מיל צדקי אל זהווי וכתב שירים קלאסיקות ומסורתיות כמו הם.
- שירתו של מורה מציינת בסגנון חלק ורהוט, גם הוא נתן חשיבות רבה לזמן ולמקום, ולא השאיר דבר מלבד אזכור כמו בסימטאות, רחובות, בתי קפה, נהר החידקל הצלול והמטפטף ואפילו עצי הדקל.
- המשוררים שקיבלו את החינוך והתרבות שלהם באסכולה עיראקית כתבו שירים ופרוזה מצטננים בזרימה רגשית, רגישות מיסטית ובריחה אל תמימות ילדותית ומולדת רוחנית אבודה. אשר לאלו שקיבלו את השכלתם בשפה העברית לאחר עלייתם אנו שמים לב שהחשיבה החילונית וההגיונית שלהם מרסנת את הרגש, אבל המכנה המשותף ביניהם הוא המרירות הקשורה בעקירתם ובמה שהוריהם אמרו להם, ולכן הם מציגים אותנו כחלק מהמורשת החיה שלהם.
- יהודי המזרח וביחוד המשכילים חשו בזרות ובניכור שהובילו לכפילות הזהות, משום שהם שמרו על הזהות הערבית שלהם למרות מהלחץ שנעשה להם כדי לקלוט אותם בחברה הישראלית המתאפיינת באופן האשכנזי, ובסוף כל הנסיבות והמדינות הקשות הפכו את זהותם המזרחית להיות זהות ערבית לאומית כלפי הזהות הישראלית.
- אנחנו מוצאים כי מורי מתגעגע לימי הניעור תוך העראק, הימים אשר היו חיים בלי אפליה וההבדלים הגזעיים אשר נתקלו בה תוך החברה הישראלית, אבל מורי עם בני דורו העיראקיים התחילו לעמוד בפני את כל הריכולים והמעשים אשר מטרם היא עיוות עולם המזרח, גם כן עשו מאמצים רבים כדי לשמור על הזהות של הקהילה המזרחית תוך החברה הישראלית אשר העידה סכסוך בין שכבות החברה הזאת למען הזהות.

השוליים:

1- رحيمه، مجيد عبود، 2021 ،قدسية يوم السبت في القصة العبرية الحديثة (نماذج مختارة) ص135.

2- مير بصري، إعلام اليهود في العراق الحديث، أورشليم، القدس 1983 ،ص18.

3- strophic.blank and free modern Arabic literature 1665 modern Arabic poetry 1800-1970

4- رحيمه، مجيد عبود.الواقعية في الادب العبري الحديث. بحث منشور في مجلة الاداب ،حوليات عين شمس،

10 سبتمبر 2018 ،ص145 .

5- رحيمه، مجيد عبود.الواقعية في الادب العبري الحديث. بحث منشور في مجلة الاداب ،حوليات عين شمس،

10 سبتمبر 2018 ،ص145 .

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

6- شموئيل موريه،يهود العراق ذكريات وشجون،المكتبة الإلكترونية الشاملة للنشر ص3-4-5.

7 - stopic.blank and free modern Arabic literature

8- يعقوب يوسف كورية،يهود العراق (تاريخهم،أحوالهم،هجرتهم)،بيروت، ١٩٩٨ ،ص٩٣

9- يهود العراق ذكريات وشجون (٢٩) عودة الحنين إلى العراق/السبت ١٧ تشرين الثاني ٢٠٠٧ مجلة ايلاف)

10- (ישראל /nil articles,www.nil.org.il).

11- (צבי,ירושלים 2002 ,עמ'101).

12- رحيمه، مجيد عبود، 2021 ،"قدسية يوم السبت في القصة العبرية الحديثة (نماذج مختارة،ص135).

13- (يعقوب يوسف، ١٩٩٨ ،ص٩٣).

14 - (مائير بصري،مصدر سابق،ص٨٠)

15-(مائير بصري، أعلام اليهود في العراق الحديث،أورشليم-القدس،١٩٨٣،ص٨٠).

16- (www.kitabat.com)

17- (شاكِر فريد حسن، رحيل آخر العاشقين العراقيين اليهود البروفيسور شموئيل موريه، أيلول ٢٠١٧).

18- (www.algardenia.com)

19- (شموئيل موريه، قصائد الحنين إلى العراق، مجلة أيلاف، ٢٠٠٦).

20- (رحيمه، مجيد عبود، 2021)، المصدر السابق، ص135.

21- (رحيمه، مجيد عبود، 2021)، المصدر السابق، ص135.

22- (يهود العراق ذكريات وشجون، 2007، 29).

23- (يهود العراق ذكريات وشجون، 2007، 29)

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية